

Възможността на Програмата за развитие на селските райони и нейното финансиране за повишаване на конкурентоспособността на земеделието в Област Русе

Боряна Рускова-Салимова

Revitalization of rural communities of Ruse region: The paper justifies the need to use funds from the Development operational Programme. It focuses on overcoming economic, social and environmental problems in rural communities in the Ruse District. The research in this article shows that funding for Axis 1 will revive rural communities of Ruse District.

Keywords: rural municipalities, funding from the RDP, economic growth.

ВЪВЕДЕНИЕ

От общата територия на област Русе 2 803,4 кв. км в селски райони попадат 2 224,2 кв.км, което представлява 83,3%. В тях се включват всички общини, с изключение на община Русе. В сравнителен план, площта на селските райони в област Русе надвишава с 2,3% дела за страната [4].

Използваната земеделска площ на територията на област Русе, възлиза на 177 000 ха или 65,2% от общата площ на областта, при 53% средно за страната. Основната част от земеделските земи попада в категорията “ниви” – 92%, при 82% средно за страната. През 2007г. размерът на необработваните и пустеещи ниви е 4500 ха или 3% при 8-10% средно за страната [6].

Към 2007г. регистриралите се земеделски производители са 4720 физически и юридически лица, което представлява 25% обхват на земеделските стопанства, при 10% средно за страната [4]. По този показател областта се нарежда на трето място в страната след Пловдив и Добрич и на първо в Северен Централен планов район. Чрез нея земеделските производители имат право на субсидии и право на участие в различни оперативни програми на ЕС и по точно по Оперативна програма за развитие на селските райони.

Към момента има комплексно изследване за икономическите дейности и нагласи, обект на въздействие по програма “Лидер” за селските райони [1];[6], но не и възможността на Програмата за развитие на селските райони за повишаване на конкурентоспособността на земеделието в Област Русе, което е обект на настоящия анализ.

Целта на настоящата статия е да покаже състоянието на земеделието на Русенска област, да разкрие възможността от използването на Ос1 от Оперативна програма за развитие на селските райони за земеделието на Русенска област.

Задачите, които са поставени и изпълнени в статията са:

- Да се представи състоянието на икономическите дейности в земеделието в Русенска област;
- Да се задълбочи анализът на Ос1 от програмата за развитие на селските райони на земеделието на Област Русе. Формулиране на изводи и препоръки на база извършените анализи.

ИЗЛОЖЕНИЕ

До 2003г. динамиката на БДС на аграрния сектор в Област Русе превишава стойността за страната с 9,0% [6]. През 2004г. БДС на аграрния сектор в областта рязко намалява с 5,0% [6], до 2007 година този темп се запазва. Това показва, че приносът на аграрния сектор в икономиката на Област Русе е намалял.

Постоянно заетите в сектора намаляват. Броят на заетите в растениевъдството и животновъдството през 2007 година спада със 70% спрямо 2004 година [2]. Спадът

е най-вече в Община Иваново, където е с около 10% за 2007 г спрямо 2005 г. Единственият ръст през периода 2004-2007 г. е през 2005 г. от 3% [2]. Единствената Община, която бележи ръст в заетостта, е Община Сливо поле. Тенденцията в положителна насока е с около 7%, дължащо се на факта, че тази община е район на зеленчукопроизводството и овощно-производство, където се използва повече ръчен труд. Търсенето на свободна работна сила в сектора също намалява, което се потвърждава от динамиката на обявените свободни работни места на първичния трудов пазар в аграрния сектор на област Русе.

Основни направления в развитието на отрасъла за областта, свързани с традициите и новите реалности през периода 2004-2007 г., са зърнопроизводството и млечното говедовъдство.

Като цяло площите със засети зърнени култури нарастват, като увеличението за 2007 г. спрямо 2004 г. е с 3%. Това показва, че земеделските производители имат интерес към този отрасъл от земеделието. Област Русе е на челно място в страната по ефективно използване на земята в зърнопроизводството.

Овощарството е подотрасъл, който претърпя през последните 15 г. чувствителни промени, но като цяло има добро развитие. Овощните насаждения в областта към момента възлизат на 2 970 дка. [6], а през 2004г. са били 1635 дка. [6], което е с около 40% по-малко в сравнение с 2007г. От тях плододаващи и млади са 968.5 дка [3] или 32 на сто. Останалите са изоставени и бракувани, от които реално възстановими са около 2000 дка [6]. Овощарството е една от диверсифициращите дейности, която има тенденция за развитие.

През 2007 година има сериозен спад на лозарството в областта. Територията, която обхващат е 7890 дка. Спрямо 2004 година спада е 31 на сто. Основни причини са: възстановяването на собствеността върху изградени лозови масиви, които бяха раздробени на парцели от 0,5 до 1,5 дка и почти десеткратният спад на винопроизводството във "Винпром" - Русе. За последните години има създаден само един нов лозов масив от 92 дка и един нов разсадник от 110 дка. Въпреки спада в обработваемите площи, лозарството има дългогодишни традиции и има възможност да се развие.

Област Русе има сериозен потенциал и традиции в зеленчукопроизводството, особено в общините Сливо поле и Ценово. Подотрасълът не може да се развие и да достигне предишните обеми на производство, поради липсата на работещи преработвателни предприятия и проблеми с напояването на площите. По тези причини зеленчукопроизводството днес се развива върху малки площи от 1-2 дка, без възможности за партидност /изпълване на една транспортна единица над 10 т с един вид и сорт зеленчуци/. В областта зеленчуци се отглеждат върху 9000 - 10000 дка [6]. Забелязва се, че и зеленчукопроизводството замира. Обработваемите площи през 2007 година са със 1300 дка [4] по-малко в сравнение с 2004 година. От там диверсифициращата дейност за съхранение и преработка на зеленчуци е с много малък дял.

След сериозния спад в началото на 90-те години, поголовието се стабилизира и през последните години бележи тенденция на слабо, но трайно увеличение. В сравнение с 2007 г. спрямо 2005 г. поголовието при едрия и дребния рогат добитък се запазва независимо от резките промени в изкупната цена на млякото и месото. Най-сериозен ръст се наблюдава при свинете, които са нараснали близо 2 пъти и са 47,7% [6] от животновъдството в Русенска област. Очакванията за следващите години са броят на млечните крави да не бележи ръст на увеличение, тъй като договорените с ЕС квоти за производство на краве мляко са по-ниски от количествата, които към настоящия момент страната произвежда за преработка и собствена консумация. Промисленото биволовство в Област Русе, за което

имаше традиции е ликвидирано, а единствено то може да бъде конкурентноспособно на европейското говедовъдство [3].

В сравнение с останалите направления от животновъдството, рибовъдството в Област Русе бележи сериозен упадък. До 1992 г. върху 6200 дка вътрешни рибарници са отглеждани годишно 1200 т риба за консумация и 500 т зарибителен материал [4]. През 2004 г. от вътрешните водоеми и язовири са добити едва 68,2 т риба, а промишленият улов от р. Дунав възлиза на 78,6 т риба [6]. Негативните резултати и тенденции в подотрасъла се дължат на неуспешна приватизация на обектите в състава на бившето рибовъдно стопанство – рибарниците в с.Мечка и в с. Батин. Тази диверсифицираща дейност има шанс за добро развитие със стартирането на Програма за развитие на сектор рибарство. В областта не функционира нито едно преработващо зеленчуци и плодове предприятие. В резултат на неудачна приватизация, на практика преработвателните и консервиращи растениевъдната продукция фирми преустановиха дейността си. Към началото на 90-те години на територията на областта са функционирали 11 консервни предприятия за производство на зеленчукови, плодови и месни консерви, плодови сокове, конфитюри, замразени плодове, пулпове, полуфабрикати и др.

Преработващите животинска продукция мощности в областта включват 6 мандри и 3 кланици. Те преработват една трета от произведената животинска продукция – 3900 т месо и 22 000 т мляко [6]. Останалата част се изнася за други райони на страната. Асортиментът е ограничен и сведен до производството на сирене и кисело мляко, преработващите фирми не притежават лицензи за преработка и износ на продукцията извън страната.

Моментното състояние на селските общини от Област Русе показва, че средствата по програма САПАРД са недостатъчни и е необходимо земеделските производители да се възползват от Програмата за развитие на селските райони, която е наследник на програма САПАРД. По нея се предоставя безвъзмездна финансова помощ в областта на земеделието, преработвателната промишленост и горското стопанство. Средствата по програмата се осигуряват от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони.

Съгласно предварителното финансово разпределение средствата за развитие на селските райони за периода 2007-2013 г. ще възлизат на 3 241 938 392 евро, от които Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони ще осигури 2 609 098 596 евро. Средствата по Ос 1 са 1 204 866 983 евро (963 893 586 евро от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони) [5].

Програмата за развитие на селските райони има 30 мерки. Изпълнението на Програмата стартира с 23 мерки. Посочени в Таблица 1 мерки са от Ос1. Тези мерки се изпълняват през целия програмен период 2007-2013г., с изключение на мерки 143 [5].

Седем мерки започват в на по-късен етап, като за Ос1 са четири мерки, чрез изменение на Програмата за развитие на селските райони за включване на описанието им в съответствие с процедурите на чл. 6 (с) от Регламент на Съвета (ЕС) 1974/2006 (виж Таблица 2).

Мерките за модернизиране на земеделските стопанства и добавяне на стойност към земеделските и горските продукти генерират значителен принос към увеличението на икономическия растеж, тъй като над 30% от средства на Програмата за развитие на селските райони са генерира в Ос 1.

Комбинираното въздействие на мерките ще ускори структурната реформа в земеделието, ще подобри конкурентноспособността на земеделския и хранителния сектор и ще насърчи иновациите; очаква се да има и положителен ефект върху доходите от земеделска дейност, общата производителност и въвеждането на

иновативни технологии и практики, което ще доведе до повишаване на икономическия растеж, но не достатъчно.

Таблица 1

Мерки, стартирали през 2007 /в евро/

Ос /Мярка	Програмен период	Одобрени заявления	Сключен и договори
Ос 1 - Подобряване на конкурентоспособността в земеделския и горския сектор			
111	Обучение, информационни дейности и разпространяване на научни знания	2007-2013	0
112	Създаване на стопанства на млади фермери	2007-2013	3738856,70
121	Модернизирани на земеделските стопанства	2007-2013	17112058,7
122	Подобряване на икономическата стойност на горите	2007-2013	0
123	Добавяне на стойност към земеделски и горски продукти	2007-2013	1321508.80
141	Подпомагане на полу-пазарни стопанства в процес на реструктуриране	2007-2013	84615,38
142	Създаване на организации на производители	2007-2013	0
143	Предоставяне на съвети и консултиране в земеделието в България и Румъния (съгласно Анекс VIII, Раздел I, т. Г от Договора за присъединяване на България и Румъния (за 2007-2009г.)	2007-2009	0

Таблица 2

Мерки, които се изпълняват на по-късен етап /в евро/

Ос /Мярка	Индикативен период на изпълнение	Планирани средства за усвояване
Ос 1 - Подобряване на конкурентоспособността в земеделския и горския сектор		
114	Използване на консултантски услуги от фермери и ползватели на гори (за 2010-2013)	41811427
124	Сътрудничество за разработване на нови продукти, процеси и технологии в земеделието и хранителния сектор	
125	Подобряване и развитие на инфраструктура, свързана с развитието и адаптирането на земеделието и горското стопанство	
126	Възстановяване на селскостопанския производствен потенциал, разрушен от природни бедствия и въвеждане на превантивни дейности	

Най-висок принос към производителността на труда имат мерките, свързани с инвестиции в материални активи (мярка 121 Модернизирани земеделските стопанства, мярка 123 Добавяне на стойност към земеделски/горски продукти.), тъй като те ще генерират увеличение непосредствено след предоставянето на подкрепата. За мерките, които по принцип са свързани с обучение (Професионално обучение, както и Консултантски услуги, Подкрепа за млади фермери), очакваният принос е по-нисък, тъй като те представляват "инвестиция в бъдещето".

Оптимално приложена, мярка 141 Подпомагане на полу-пазарни стопанства също може да има изключително благоприятни ефекти върху производителността на труда. Ако тя се прилага само като допълнителна подкрепа за фермерите с ниски нива на доходи, въздействието ѝ ще е незначително (и върху производителността на труда, и върху икономическия растеж). Ако вместо това е фокусирана към икономически перспективни единици, тя може да предостави възможности за трансформиране поне на част от микро-фермите в жизнеспособни предприятия и така положителните ефекти от прилагането на мярката ще бъдат много по-значителни.

Програмата за развитие на селските райони би следвало да доведе до ефективно подобряване на качеството на околната среда, като се постигнат много по-значими въздействия в тази област, отколкото при предишната Програма САПАРД. При оценката на въздействието на Програмата за развитие на селските райони върху околната среда трябва да се вземат предвид, че много от мерките, финансирани по Ос1 имат за цел не само да предотвратят евентуални вредни въздействия (специфични предохранителни действия са посочени в Стратегическия анализ на околната среда), но и да допринесат към постигането на общата цел, свързана с опазването/подобряването на околната среда.

Въпреки че е трудно да се посочат точни количествени индикатори за подобрието на "качеството на околната среда", очаква се Програмата за развитие на селските райони като цяло да повлияе положително върху четирите общи индикатора за въздействие на ЕС, свързани с околната среда:

- Преодоляване на спада в био-разнообразието;
- Поддържане на земеделски и горски територии с висока природна стойност;
- Подобряване на качеството на водите;
- Кръстосан принос - Програмата ще генерира и косвени положителни ефекти, чрез създаване на стимули за селското население за опазването на околната среда и обучение за въвеждане на модерни и екологосъобразни системи за управление.

Борбата с климатичните промени е една от целите на Програмата за развитие на селските райони. За постигането ѝ са предвидени два основни типа дейности:

- ускоряване поглъщането на въглерода в атмосферата: възможно е да се засилят процесите на поглъщане на въглерода основно чрез залесяване на територии (мярка 126 Възстановяване на селскостопанския производствен потенциал, разрушен от природни бедствия). Количество еквивалент на CO₂, фиксирано чрез новозалесени или презалесени площи по Програмата за развитие на селските райони, е в размер на 1,4 милиона тона;
- намаление на производството на въглероден двуокис: мярка 121 ще подкрепя закупуването на ново оборудване, с по-добри производствени параметри и по-ниска консумация на горива. Тази мярка, както и мярка 123, ще подкрепят оползотворяването на възобновяеми природни източници на енергия и подобряването на ефективността на влаганите ресурси (напр. производство на електричество и/или топлоенергия от биомаса), намалявайки по този начин потреблението на изкопаеми горива.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Благодарение на одобрените проекти по Ос1 от Програмата за развитие на селските райони, в селските общини от Област Русе за периода 2007 г. - юни 2010 г. постъпват 34147039.78 евр. С финансовите средства, с които се модернизират земеделските стопанства са от съществено значение за подобряване на икономическата им стойност, чрез по-добро използване на производствените условия.

Липсата на проекти по мярка 111 показва, че образователните институции от сферата на земеделието, не са се възползвали от възможността, която дава мярката, за да обучат младите фермери, нуждаещи се от период на адаптация, през която минат, за да създадат или да реструктурират стопанството си. Липсата на проекти по мярка 122, ясно показва, липсва необходимото познание за писане на проекти и незаинтересованост от страна на Общинските лесничейски стопанства, да подобрят качеството на работа и да модернизират своето оборудване.

Незаинтересоваността към проекти за създаване на организации на производителите, показва, че бюрократичният елемент, присъства в най-голяма степен, пораждащо нежелание на производителите да създадат организация, защитавайки интересите им, както и тяхното недоверие един спрямо друг. Неблагоприятен е факта, че има възползва ли се от мярка 141, което води до мисълта, че все още има полупазарни стопанства, които не са се превърнали в пазарни стопанства.

Чрез средства, които са постъпили по Ос1 от Програмата за развитие на селските райони е постигнато известно съживяване на земеделието в Област Русе, но не достатъчно, трябва всички държавни институции, земеделски браншови организации, представители на учените от образователните институции, да се обединят под една цел, а тя е да се превърнат нашето земеделие във водещо и конкурентоспособно на европейския пазар.

ЛИТЕРАТУРА

- [1]. Богданова, З., Н. Найденов, А. Недялков. Изследване на икономически дейности и нагласи в селските райони
- [2]. Дирекция „Регионална служба по заетост“
- [3]. Любенов, Л., Място и роля на агробизнеса в икономиката на Русенска област, Механизация на земеделието 4/2007
- [4]. МЗХ, Дирекция „Агростатистика“
- [5]. Програма за развитие на селските райони (2007 – 2013)
- [6]. Рускова-Салимова, Б., Изследвания на икономически дейности, обект на въздействие по програма „Лидер“ за селските райони /ръководител Н. Найденов, непубликувана/

За контакти:

Боряна Милкова Рускова-Салимова - докторант, катедра “Икономика”, Факултет “Бизнес и мениджмънт”, Русенски университет “Ангел Кънчев”, тел. 082 888760, E-mail: bruskova@uni-ruse.bg

Докладът е рецензиран.